

ТРОДИМЕНЗИОНАЛНА ГРАБА У ИСТОРИЈСКИМ МУЗЕЈИМА

Историјски музеји организовани према савременим концепцијама новија су појава, везана за потребе данашњег друштвеног развоја, за ново поимање музеја као одређене категорије стваралаштва у области културе. Све више усмерени ка експликацији, информативности и едукацији, савремени историјски музеји врше одређену, веома важну функцију приказујући и тумачећи друштвени развој у свој комплексности и повезаности разних појава.

И поред тога што се често говори о кризи музеја у разним земљама или уопште у данашњем друштву, мишљења смо да су они истовремено и у „експанзији“. Савремено друштво се изванредно брзо развија — догађају се најразноврсније промене које се фиксирају на разне начине, па и музеолошки. Тако је у последње време у многим земљама настао читав низ нових музеја, који на веома занимљив начин обрађују нове друштвене појаве и достигнућа не само као музејске садржаје већ и као појаве уопште. Наведимо као пример Музеј ваздухопловства и астронаутике у САД. Понекад такви музеји имају призив модерна, атрактивних изложби, али с обзиром на то да приказују појаве у распону од њиховог настанка до данашњих дана, и то помоћу аутентичних материјала, јасно је да се у целој институцији музеја догађају крупне промене (музеји радничких покрета, музеји револуција разних народа, историјско-технички музеји и слично). Не треба заборавити да су се велике промене догађале и у одређеним моментима историје музеја — да поменемо само прерастање великих владарских колекција у данашње музеје у моментима када су ове колекције постале приступачне јавности, што је био и први корак ка развоју музеја у модерне научне и едукативне установе.

Савремени историјски музеји примењују, као што је већ више пута наглашавано, посебан поступак у организовању својих како сталних, тако и тематских експозиција. Полазећи од тематике као најбитнијег чиниоца за визуелну реализацију садржаја, историјски музеји се служе веома различитим врстама предмета који би били погодни да ту тематику објасне. Стога се поставља као једно од најзначајнијих питања у раду историјских музеја — који су то музејски материјали, која је то музејска грађа коју сакупљају историјски музеји? Каква су то својства потребна музејским предметима да би својим, у крајњој линији материјалним, особинама исказали нематеријалне садржаје? Питање на изглед компликовано, у суштини то није, јер проблем није у врсти музејске грађе, већ у томе како се она схвата, чему служи у различитим музејима, посебно у историјским музејима.

Кроз дуги низ година музејског деловања формирала су се одређена схватања о томе шта представља музејску грађу, односно које су то врсте предмета предодређене за приказивање у музејима. Поред тога,

углавном се сматра да се поједине врсте музејске грађе сакупљају у за њих специјализованим музејима.

Савремени историјски музеји уводе у своје збирке све врсте тродимензионалних музејских предмета (термин „тродимензионалан“ употребљавамо у ширем смислу), које сакупљају и специјализовани музеји, и обрађују их и користе се њима према музеолошким принципима. Разлике су, међутим, пре свега у томе према каквим критеријумима се одабирају одређени примерци појединих врста музејских материјала за збирке историјских музеја, шта они значе у историјским експозицијама и на какав начин се користе. Када би ово питање било исправљено, не би долазило до неспоразума међу музејима, односно до мишљења да историјски музеји дуплирају послове специјализованих музеја, као што се популарно каже.

Ради лакшег комуницирања са осталим музејима и лакшег евидентирања музејске грађе уопште, сачувана је такозвана традиционална подела на збирке и у историјским музејима: на ликовну, етнографску, збирку оружја и војне опреме, археолошку, нумизматичку и друге збирке (овде се имају у виду збирке оригиналних тродимензионалних предмета). Због специфичне концепције историјских музеја, међутим, због потребе за приказивањем одређених историјских садржаја, развоја друштва у свим његовим видовима, поред ових, да тако кажемо, класичних збирки, историјски музеји прикупљају и предмете који су у непосредној вези са одређеним личностима, догађајима, односно појавама, али се тешко могу, или не могу уопште, уклопити у постојеће збирке. Музејска грађа ове врсте свакако је новина, типична за историјске музеје. Оваква музејска грађа, за сада без адекватног назива, ствара проблеме музејским стручњацима приликом разврставања у збирке према неким устаљеним поделама. И поред тешкоћа, које су формалне природе, стручњаци у историјским музејима су без резерве за то да се та грађа користи, и као таквој дају јој одговарајуће место како у фондovima, тако и на експозицијама. Аутентичност информација које нам пружа ова грађа често је прворазредна, па и незамењива.

Вредновање предмета у историјским музејима разликује се од оног које је уобичајено у специјализованим музејима. Тачније речено, поред компонената које су потребне да би музејска грађа била уврштена у збирке специјализованих музеја, постоје и друге, које су *неопходне* за историјске музеје, без којих предмет нема значаја за историјски музеј, па макар био и од највеће вредности у својој врсти.

Овде је, заправо, реч о приступу коришћењу најразличитијих материјала у историјским збиркама. Да бисмо били јаснији, послужићемо се неким материјалима као примерима из којих ће се видети шта је одлучујуће за њихов улазак у збирку једног историјског музеја. С обзиром на то да ликовни материјали имају и нека специфична својства, њих ћемо третирати посебно.

Материјали најразличитијих ликовних дисциплина: уља, графике и цртежи, скулптуре — да наведемо најпознатије технике — веома се радо користе у свим музејима. Они дају информације, најчешће без додатних експликација, својим визуелним особинама и веома се лако успоставља контакт између њих као експоната и посетилаца изложбе. Када

су потребна, објашњења су минимална и односе се на име аутора, годину израде и технику.

Ово је случај при излагању ликовног материјала у свим музејима, па и у историјским. Специфичност ликовних дела одабраних за историјске музеје је у истицању једне од особина — *садржине* — која је увек присутна на ликовном делу и која је управо разлог за излагање овог дела у историјским музејима. Неопходно је да ликовна дела у историјским музејима имају одређену функцију — да приказују, објашњавају, глорификују, критикују — да на неки начин третирају одређену садржину, дакле, да пре свега информишу посетиоца. Садржинска вредност, међутим, никако није једина или једино важна особина. Веома је важно да експонати, поред ове одлике, поседују и одређене ликовне квалитете који се вреднују по општим мерилима у историјскоуметничкој науци и критици. Без овога квалитета, ликовни материјали не би били равноправни експонати у историјским музејима и имали би веома проблематичну илустративну вредност.

Потребно је нагласити могућност да ликовно дело буде документ од изузетног значаја. Када дело поред наведених особина — одређене садржине обрађене одговарајућим ликовним језиком на потребном нивоу — носи у себи низ аутентичних информација, када је рађено према природи, односно према моделу, оно је без сумње документ. Претпоставља се да је уметник дорастао оваквом задатку и да су његове способности перцепције као и уметничке реализације окренуте управо у том правцу. У тим случајевима ликовна дела постају експонати прве категорије и користе се као носиоци одређених тематских целина, како би се истакли у експозицији. Наиме, у грађењу тематских целина увек постоје тежиште — мото — један могући стожер, који у одређеним случајевима може бити управо овакво ликовно дело. Компоновањем разнородних експоната као ансамблâ на овакав начин, у музејима се могу постићи како естетски, тако и логични ефекти.

Из овог кратког осврта на најважније моменте у одређивању вредности и значаја ликовне грађе као експоната историјских музеја јасно је да она може бити драгоцен, а да су могућности њеног коришћења веома велике.

*

С обзиром на особености које су у великој мери заједничке или сличне код осталих врста тродимензионалне музејске грађе, покушаћемо да их третирамо у целини, истичући одређене карактеристике појединих врста.

Да је неки предмет смештањем у музеј и обрадом стекао својство музејског објекта, показује свакодневна музејска пракса. Значење које је обрадом истакнуто постаје од изузетне важности за његов даљи „опстанак“, за крајњу експлоатацију — за излагање.

За историјске музеје су од изузетне важности предмети везани за одређену личност, догађај, појаву. Ова димензија ставља у први план сваки предмет, дакле у прву категорију, без обзира на то којој врсти предмет припада. Исти значај имају и предмети који, изузев своје „ис-

торијске вредности“, немају друга изразита својства која би их подвела у одређене, традиционалне музејске збирке. Ту би постојале, додуше, разне могућности разврставања: технички, индустријски, занатски производи, или разврставање по врсти материјала и слично. Међутим, недовољно истакнуте одређеније карактеристике у овом смислу не дају могућности за прецизнију класификацију, те се у историјским музејима врше покушаји у разним правцима да би се нашло најбоље решење. Заједнички третман ове грађе могућ је кроз већ наведену особину — дакле, кроз веома јасно и прецизно одређену „историјску вредност“ — назовимо је за сада овако. Ради ње се овакви предмети сакупљају, чувају и, коначно, излажу у историјским музејима.

Предмети из области примењених уметности, етнографски предмети, оружје и војна опрема, ордење, медаље, и низ других предмета из традиционалних збирки са историјским својством, драгоцени су за историјске музеје и налазе своје место како у фондовима, тако и на експозицијама. Документациони центри историјских музеја воде евиденције кроз посебне помоћне картотеке, групишући грађу према тим својствима у хронолошко-тематске целине. Истовремено се предмети разврставају и према њиховој класичној подели, као што је већ речено, ради проучавања и депоновања.

Приликом набавке предмета иде се за тим да се дође до примерака који се могу уклопити у одређену тематику, у одређену концепцију, а то значи да је њена оријентација наменска. Према томе, од етнографских материјала се одабира онај који доприноси осветљавању народног живота у контексту развоја и положаја одређене категорије друштва, који даје мноштво информација о друштвеном и материјалном стандарду појединаца, или слоја у одређеном региону или на ширем подручју, у одређеном историјском тренутку. Само овакви етнографски предмети ће наћи своје место у историјским музејима. Карактеристичност предмета за одређено време и појаву је, значи, у овом случају одлучујућа, а не његове опште или појединачне карактеристике као предмета.

На исти начин се може анализирати и избор тродимензионалне грађе уопште. Укључивање у грађу историјских музеја примерака оружја и војне опреме, примерака из области примењених уметности и осталих предмета који се јављају у такозваним класичним збиркама специјализованих музеја, детерминисано је следећим факторима:

— историјском вредношћу, што значи везаношћу за одређену личност, догађај, односно појаву; и

— наменом, која је одређена тематиком, односно функцијом коју треба да обави.

Држећи се овакве оријентације, стручњаци историјских музеја неће погрешити приликом набавке и попуњавања збирки, имајући при томе у виду и вредност самога предмета као таквог.

*

Историјски музеји су институције у области културе које, као и сви остали музеји, сакупљају, чувају, обрађују и излажу грађу споме-

ничког карактера. Они су тумачи одређених појава из области политичке, привредне и културне историје. Према томе, није свеједно каква се средства и какви материјали користе у њиховом раду на организовању историјске експозиције, да би се на музеолошки начин реализовали одређени садржаји, да би се на визуелан начин објасниле одређене појаве у општем развоју једног друштва. Веома је важно да музејска грађа садржи својства споменичког карактера, а то значи да задовољава опште познате критеријуме у музеологији.

Друго је питање редоследа појединих особина које одлучују да ли је предмет подесан за историјске музеје, односно за историјске експозиције. Тачније речено, музејска грађа мора имати она својства о којима је овде било речи — особину која омогућава уклапање предмета у одређени концепт, дакле јасно одређену функцију за историјски музеј.

Поред оригиналних тродимензионалних предмета, историјски музеји користе и многе друге материјале — оригиналне писане и штампане документе, фотографије, као и специјално рађене експонате за музејске потребе, о чему ће бити речи у осталим саопштењима.

Оригинална тродимензионална музејска грађа мора бити споменичког карактера, што значи да мора имати сопствену вредност детерминисану тематиком, односно намену, како би могла да врши своју функцију. У противном, историјски музеји би били обезвређени као институције које сакупљају, чувају, обрађују и излажу грађу споменичког карактера.

Љиљана Константиновић

MATÉRIEL TRIDIMENSIONNEL DE MUSÉES

Les musées historiques emploient dans leur travail un procédé spécial pour l'organisation de leurs expositions permanentes ou thématiques. En partant du facteur thématique le plus essentiel pour la réalisation visuelle du contenu, les musées historiques utilisent différentes espèces d'objets propres à expliquer ce facteur thématique. Voici pourquoi on a posé une des plus importantes questions pour l'activité des musées historiques — quel est ce matériel de musée, rassemblé et exposé par les musées historiques, quelles sont les qualités que doit posséder un objet de musée pour déclarer par ses propriétés, en dernier lieu, matérielles, le contenu non matériel? La question semble compliquée, mais en réalité elle ne l'est pas, car le problème ne concerne point l'espèce du matériel, mais la manière de le concevoir, à quoi il sert dans différents musées, particulièrement dans les musées historiques, de quelle manière on l'utilise dans les expositions historiques.

Au cours de longues années de l'activité des musées des notions définies se sont formées au sujet du matériel de musée, ce qu'il représente, quelles catégories d'objets sont prévues pour la présentation dans les musées. On estime généralement que des espèces particulières sont rassemblées par des musées spécialisés dans ce but, donc la place de ces objets est uniquement dans ces musées.

Les musées historiques contemporains introduisent dans leurs collections toutes les espèces d'objets tridimensionnels qui sont rassemblés dans les musées spécialisés; pourtant

les différences consistent dans le critérium du choix pendant l'acquisition de ce matériel. Ayant en vue la composante principale — l'information que l'objet contient: données sur le personnage ou l'évènement et non sur l'objet lui même, — cette information est ordinairement l'interprétation d'un contenu déterminé, le choix dépend donc en premier lieu de ses propriétés définies à condition que toutes les autres exigences seraient satisfaites, ce qui signifie: un niveau correspondant à la qualité du matériel dont est fait l'objet. Les différences consistent dans l'importance que ces objets peuvent présenter pour les musées historiques et comment ils peuvent être utilisés dans l'exposition historique. Auprès de ces objets, placés, suivant la règle, dans les collections, comme cela est également le cas dans les musées spécialisés, les musées historiques recueillent aussi des objets qui, d'après la valeur de leur contenu ont une grande importance, car ils concernent directement leurs liens avec des personnes, des évènements, des manifestations définis, mais il est difficile ou même impossible de les insérer dans les collections existentes. Ce sont ordinairement des objets qui ne sont pas utilisés dans d'autres musées, mais qui occupent parfois dans les musées historiques une place exceptionnellement importante en tant qu'ils présentent une source de premier ordre.

Ljiljana Konstantinović